

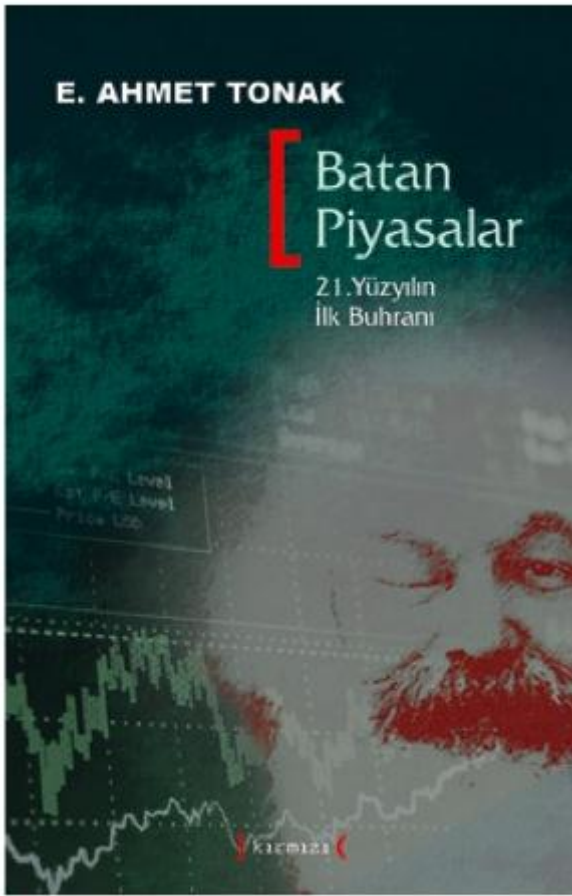
E. Ahmet Tonak'tan 'Batan Piyasalar 21. Yüzyılın İlk Buhranı'^{*}

Bunalım ve piyasalar üzerine

E. Ahmet Tonak'ın Batan Piyasalar 21. Yüzyılın İlk Buhranı'nda topladığı yazıları, günümüz dünyasındaki ekonomik bunalımları izlemek ve anlamak için yararlı bir başlangıç oluşturuyor. Kitap, dünya finans sisteminde son üç yılda yaşanan büyük çöküşleri ve bu çöküşlerin yol açtığı muazzam servet kayıplarını hatırlatıyor.

Oktar TÜREL

Batan Piyasalar: 21. Yüzyılın İlk Buhranı'ndaki yazıların çoğu, meslekten iktisatçı olmayanların kolaylıkla kavrayacağı, akıcı bir üslupla kaleme alınmış gazete yazılarından seçilmiş. Tonak, iktisat konularını popülerleştirirken aşırı basitleştirme ve bayağılaştırmalardan kaçınmış, gerekli gördüğünde polemikten sakınmamış. Yazarın benimsediği Marksist siyasal iktisat perspektifi, 'son derece önemli tarihi bir dönemin kaydını tutma' amacını taşıyan ve ekonomi dışı alanlara da yayılan bu tür yazıları bütünleştirici bir işlev görüyor.

KRİZDEN KRİZE

1

Kitap üç bölümden oluşuyor. 'Battı mı, batmadı mı?' başlıklı, kısa ve tanıtıcı giriş paragraflarını izleyen ilk bölümde, kitaptaki diğer yazıları okunmasına yardımcı olacak bir kavramsal çerçeve çiziliyor. Tonak'ın hareket noktası şöyle özetlenebilir: Kapitalist bir ekonomide şirketlerin rekabet mücadelesi içinde arttırmak zorunda kaldıkları sermayenin organik bileşimi (SOB, yani fiziksel girdiler/ ücretler oranı), kâr oranını (KO) uzun dönemli bir eğilim olarak düşmeye zorlar; sömürü oranındaki (SO, yani sermayenin el koyduğu artık/ ücretler) artışlar bu düşüş eğilimini durdurmaya yetmeyebilir (tanım gereği, 1960'ların sonunda 'durgunluk içinde enflasyon' ile beliren bu sistemik sorun, 1970'lerin sonundan itibaren neoliberal politikalarla aşılma istenmiş, bu politikaların etkisiyle aşırı ölçüde 'şişen' finans kesimindeki kârlılık, üretken kesim kârlılığını fazlasıyla aşmıştır. Bir kısmına kendisinin de katıldığı ampirik çalışmalara atıfta bulunan Tonak'a göre, '(B)izatihi bu farklılık bir taraftan sermaye için finans sektörünü cazip kılarken bir taraftan da bu cazip sektörü ürettiği artık değerle beslemesi gereken üretim sektörünün görelisi olarak

^{*} Batan Piyasalar: 21. Yüzyılın İlk Buhranı/ E. Ahmet Tonak/ Kırmızı Yayınları/ 328 s. Cumhuriyet, Kitap 21 Nisan 2011'den dosyalaştıran, Serdar Şahinkaya.

küçülmesi sonucunu doğurmuştur. Şişen finans sektörünün büyüyerek var olması için gerekli artık değer üretiminin sınırlarına yaklaşıldığı, 2000'li yılların başından itibaren özellikle emlak sektöründeki balonla hissedilmeye başlanmış ve nihayet 2008 içinde de kriz banka iflasları ile tetiklenmiştir' (s.25). Bu modelin aşırı üretim/ eksik tüketim teorileri ve kâr kütleli değişimleri ile ilintilerine kitabın hem birinci bölümünde hem de başka yerlerinde değinilir.

ABD ekonomisine ilişkin uygulamalı araştırmalar, 1980'ler ve sonrasında SO'nun artış eğilimi sergilediğini ancak bu eğilimin de, enformasyon teknolojisindeki devrimlerin kazandırdığı verimlilik artışlarının da sistemik sorunu çözmekte yetersiz kaldığını, işsizlik oranının ve bölüşüm eşitsizliğinin arttığını gösterir. ABD'dekine benzer olarak, Türkiye için yapılan araştırmalarda da SO, 1993'ten bu yana artış eğiliminde; 1988'den bu yana üretken emeğin toplam istihdam içindeki payı da geriliyor.

Bu gözlemlerden yola çıkan Tonak, dünya ekonomisinde son birkaç yılda yaşanan çalkantıların orta vadedeki iniş-çıkışlar değil, yirmi birinci yüzyılın ilk büyük buhranı olduğu kanısına ulaşır. Bu büyük depremin daha çok uluslararası sermaye hareketlerindeki, kısmen de meta ticaretindeki dalgalanmalarla Türkiye ekonomisine yansımaları beklenir. 2008-2009'da gerileyen ancak 2010'da yeniden tarihsel zirveye ulaşan (özellikle 'sıcak para' niteliğindeki) sermaye girişlerinin yarattığı coşku ile Türkiye'nin 2008-2009'da yaşadığı krizi bir daha yinelenmemek üzere aştığını söylemek, temelsiz bir iyimserliğin ifadesidir. Maliye Bakanı Şimşek'in deyişi ile 'krizi halkına fatura etmeyen bir ülkenin vatandaşları olarak çok şanslı olduğumuzu' iddia etmek ise toplumsal belleği yok saymak anlamını taşır.

Bu nedenle, kitabın 'Krizi İzlerken' başlıklı ikinci bölümünde Tonak'ın çok iyi tanıdığı ve yakından izlediği ABD'den ve Türkiye'den seçtiği olgulara ve örnek olaylara dikkatle eğilmekte yarar var. ABD gelişmiş bir kapitalist ekonominin en ileri uçta yer alan örneği olarak, kuşkusuz, izlenmeye değer. Bu 'örnek' ekonomide 2007-2009 dönemindeki şirket ve banka kurtarma olayları skandal ölçülerine vardı.

Tonak'ın deyişi ile 'ucube kapitalizm'in kimi zaman yatırım bankası adını taşıyan ancak ne yatırımla ne de tasarrufları yatırımlara kanalize etme bağlamında bankacılıkla ilgili olan bazı kuruluşları salt borç simsarlığı ve risk spekülasyonu ile palazlanmış, çöküşleriyle son krizin etkisini daha da şiddetlendirmiştir. Öte yandan, kriz konjonktüründe ABD başkanlığına gelen Obama'nın seçim öncesi vaatleri ile çevresindeki Wall Street kökenli bürokratların tutuculuğu ve kayırmacılığı arasında sıkıştığı giderek belirginleşiyor.

DÖRT ÖNEMLİ KAVRAM

Egemen iktisat anlayışında herhangi bir faaliyeti üretim faaliyeti olarak tasnif edebilmenin temel ölçütü, bu faaliyetin piyasa ekonomisinin alım-satım ilişkilerine yansıyor yansımadağı. Klasik/ Marksgil iktisat perspektifinden üretim faaliyeti, kullanım değerlerinin yeni kullanım değerleri yaratımında kullanıldığı ekonomik faaliyettir. Bu tanım, klasik/ Marksgil iktisadın diğer gerekli ekonomik faaliyetleri, yani dağıtım (mal, hizmet ve para) ve toplumun idamesine ilişkin kamusal tüketim faaliyetlerini önemsemediği anlamına gelmez; ancak ticaret ve finans kesimini üretim dışı faaliyet alanları sayar. Günümüzün bunalımı ardındaki sermaye birikim dinamiklerinde sermaye açısından üretim dışı faaliyetlerin artan cazibesi önemli bir yer tutar. Tonak, Türkiye medyasının dünyada ve ABD'de 'olan-biten'e, neye evrileceği kestirilemeyen büyük 'alt-üst oluş'a yeterince duyarlı davranmadığı kanısında. Bu tutum Türkiye için de böyle görünüyor.

Çözüm, parça-buçuk önlemlerde değil, kapitalizmin aşılmasında aranmalı. Dolayısıyla bu bunalım döneminde emekçiler, taleplerini 'kapitalizmin sınırları içinde gerçekleştirilebilir' olanlarla kısıtlamamalı, yeni ve daha ileri talepler tahayyül edebilmeli.

Kitabın 'Öte Yandan' başlıklı üçüncü ve son bölümü, ekonomik bunalım sorununun ötesine, daha geniş toplumsal ve siyasal konulara da yayılıyor. Tonak'ın bu bölümde ele alınan konulardan dördü üzerindeki görüşlerini aşağıda kısaca özetlemek gerekiyor.

Yaşanılır ücret; 'Günümüz depresyon koşulları işsizlik, işli yoksulluk, çalışan nüfus dışına düşürülerek kaderine terk edilme sorunlarını aynı anda yaratıyor. Dolayısıyla işsizliğin çözümü olarak işgününün kısaltılması alternatifi, rahatça yaşamayı da garantileyecek 'yaşanılır ücret' talebinden ayrı ele alınmamalı. Aşamalı reformlar yaklaşımı, bir talebin diğer talebi geciktirmesi, onun kuyusunu kazması sonucunu doğuracaktır. Amerikan işçi sınıfının Büyük Bunalım sonrasındaki kazanımları, bu ilişkinin doğru kavranışının somut örnekleridir. Tekerleği yeniden keşfetmeye gerek yok, yirmi birinci yüzyılın ilk depresyonunun göbeğindeyiz, sermayeyi sıkıştırmanın tam zamanıdır.'

Eski/ Yeni Sol; 'Solculuğun ölçütü, kapitalizmin dinamiklerini kavrayarak kapitalizme karşı çıkıştır. Sosyalizm vizyonudur. Sosyalizm idealinin sosyal demokratik okşama larla yumuşatılmış kapitalizmle ilgisi yoktur. Bu ölçüt terk edildi mi, kapitalizmin yarattığı mağduriyetleri düzeltme iştiyakını solculuk zannetmeye başlarız. Piyasalar karşısında sosyal politikalar' ibaresi, bence kapitalizmin nasıl anlaşıldığının turnusol kâğıdıdır.'

Sınıf içi çelişkiler; 'AKP'nin başından beri TÜSİAD dışında kalan Anadolu sermayesini temsil ettiği dile getirilir. Bu yanıyla (Referandumdan hemen önce bir TV kanalında Başbakan Erdoğan'ın söylediklerinin) bir orijinalliği yok. (M)emleketin vardığı noktada AKP, burjuvazinin bir kanadını kendisine 'güven kaynağı', Marksist terminoloji ile söylersek, 'maddi toplumsal dayanak' olarak deklare etmekte beis görmez. (B)izatihi bu durum oldukça yakın bir dönemde AKP'yi istikrarsızlaştıracaktır. (D)epresif bir dönemi yaşayan kapitalizm ve onun yönetimi bu tür ciddi burjuvazi içi kavgaların yaşanmasına daha az dayanıklı hale gelmiştir. Ayrıca, emek-emek çelişkisinin milliyetçi motivasyonlarla somutlandığı da apaçık ortada iken referandum sonuçlarını AKP'nin uzun ömürlü konsolidasyonu olarak değerlendirmenin doğru olduğunu düşünmüyorum. Büyük siyasal çalkantıları besleyecek sınıflar içi kavgaların eşiğindeyiz.'

Üretken/ Üretken olmayan emek; '(Ü)retken olan ve olmayan emek/ faaliyet ayrımının netleşmesi için önerdiğimiz ölçüt(ler), (i) emek faaliyetinin kullanım değeri yaratmak veya dönüştürmekle ilişkili olup olmadığı, (ii) emek gücünün ücretli emek olup olmadığı. (Bu bağlamda) finans sektörünün önemli bir kesimini, ticaretin tamamını, devlet faaliyetlerini, özel sektör yönetim faaliyetlerini üretken olmayan alanlar ve faaliyetler olarak sınıflandırmamız gerek(iyor). Bu ölçütleri benimseyerek yapılmış çeşitli ampirik çalışmalar emekçileri/ faaliyetleri üretken olan ve olmayan olarak tasnif etmekle birlikte, bu sınıflandırmayı proletaryanın nicel büyüklüğünü belirlemek için kullanmamışlardır. Amaç, artık değer üreten emekçileri/ faaliyetleri ve varlıkları üretilen bu artık değere bağımlı üretken olmayan emekçileri/ faaliyetleri nicel olarak belirlemektir. Bu da sermaye birikiminin dinamiklerini anlayabilmek için son derece önemlidir. (Ü)retken olmayan emekçiler de, artık zamanlarına sermaye tarafından el konulduğu için sömürülürler. Bu yüzden de işçi sınıfının parçasıdır ve sömürü oranları nicel olarak belirlenebilir.'